

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

11. История Казахстана, 2005а – История Казахстана в русских источниках. Том I. Посольские материалы Русского государства (XVI-XVII вв.). Составление, транскрипция скорописи, специальное редактирование текстов, вступительная статья, комментарии, составление словариков указателей А. Исина. Алматы: Дайк-Пресс, 2005: 704

12. История Казахстана в персидских источниках. Том 5. Извлечения из сочинений XIII - XIX веков. Алматы: Дайк-Пресс, 2007: 477.

13. Абулғозий. Шажарийи турк. Ташкент: Чулпон, 1992: 192.

ӘОЖ 93/94

ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІНІҢ ТАРИХЫНДАҒЫ ЖАСТАР МӘСЕЛЕСІ

Әбдіразақ Бердібек Маратұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Тарих факультетінің 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Сайлаубаева Н.Е.

2019 жыл қазақстандықтар үшін ерекше жыл, өйткені Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың 5 қазандағы Жолдауында оны – Жастар жылы деп жариялаған болатын, Елбасы жастардың бүгінгі мен болашағына қамқорлық жасауды өз саясатының негізгі мәні деп санайды. Ол жыл сайынғы дәстүрлі Жолдауларында жастар саясатын жетілдіру бойынша іргелі тапсырмалар беріп жүргені белгілі, өйткені жастар қоғамның бір бөлігі ретінде мемлекетте маңызды рөл атқарады. Жастар ұлы дала елінің тарихында да ел үшін елеулі істер атқарып ерліктің жарқын үлгісін көрсетіп келеді. Отан тарихында ерекше маңызға ие тарихи оқиғалар болып саналатын 1986 жылы өткен желтоқсан оқиғасы мен 1979 жылғы Целиноград оқиғасының орын алуына себепкер болған да жастар болатын.

Кеңестік билік 1979 жылы Қазақстан территориясындағы бес облыстың аумағында Неміс автономиясын құруды шешеді. Бұл еліміздің болашағына кедергі келтіретін, халқымыздың бірлігіне, мемлекеттің территориялық тұтастығына зиянын тигізетін аса қауіпті қадамдардың бірі еді. Осы сәтте осындай зардабы мен азабы көп бұл істің болуына қарсы шыққан қазақ жастары "Қазақстан-бөлінбейді!", "Неміс автономиясы-жоқ!", «Ата-бабаларымыздың жерін фашистерге бермейміз»,-деп ұрандап, наразылық білдіріп, Целиноград қазіргі Астана қаласында 16 және 19 маусым күндері митингілер мен демонстрациялар өткізген болатын. [1, 85-б].

Митинге шығушы студенттер немістерге ешқандай да қарсылығының жоқ екенін, біртұтас отбасыда бұрынғыша тұра беру керектігін, республика ішінде ерекше облыстың құру қажеттілігінің жоқ екенін, тіпті Кремльдің бұл шешімі үшін оларды жазғыратынын жеткізді. Демонстранттар өздерінің талаптарын нақты жеткізе отырып, дәл солай биліктен анық түрде 19 маусым күні жауаптарын күтетіндігін айтты, сол күні алаңда қайтадан жиналуға уәделесті. Егер де билік тарапынан қанағаттандырарлықтай жауап болмаған жағдайда 22 маусым күні түнде шырақты шеру өткізетіндіктерін айтты [2, 160-б.].

19 маусым күні осы қазақ жастарының саяси белсенділігінің, елжандылығының, патриоттығының арқасында Кеңестік биліктің автономияның болмайтындығын жариялады. Олар енді, не болашақта, не қазір бұл мәселенің көтерілмейтіндігін жеткізді, бұл хабарлама митингке шығушылардың зор еңбегі еді. Бұл хабар қазақ халқының мерейін үстемдетіп, қуанышқа бөледі. XX ғасырдағы КСРО билігі ұлттардың да, ұлыстардың да мүддесімен ешқашан санасып көрген емес, Кремль шешімі кеңестер құрамындағы халықтар үшін бұлжымас заң болатын. Қазақстанда Неміс автономиялы облысын құру жөніндегі Саяси бюроның 1979 жылғы маусымдағы шешімі де бұлжымай орындалатын осындай бұйрық еді. Бірақ қасиетті жерін қастерлей білетін қазақ халқының жастары ұрпағының ертеңі үшін

тайсалмай бұл шешімге қарсы шықты. «Қазақ жері бөлінбейді» деп ұран тастаған жастардың арқасында еліміз жер тұтастығын сақтап қалды. Ел ішінде ел тігу көп ұлтты Қазақ елі үшін қауіпті идея еді. 1979 жылғы оқиғалар елдік үшін жасалған нық қадамдардың бірі болып саналынады.

1986 жылы да қазақтың көшбасшысы болған Д.А.Қонаевты орнынан алып, республика басшылығына шеттен Ресейдің Ульянов облысынан Геннадий Васильевич Колбинды әкеліп қойғанда да қазақ жастары ел үшін тағы да батылдықты барды. 1986 жылдың желтоқсанында алаңға шығып, Кеңес билігіне наразылық көрсеткен жастарды да қаһарлы империядан сескендірмеген күш те осы Азаттыққа деген аңсау екені сөзсіз. Орталық алаңға лек-легімен ағылған жастар тобы бейбіт шеру арқылы Орталықтың кадр саясатын дұрыс жүргізбей отырғандығына наразылық білдірді. «Қазақстанға қазақ басшы!», «Әр халыққа-өз көсемі!», «Ешбір халыққа артықшылық берілмесін!» деген ұранмен, «Менің Қазақстаным» әнін айтып алаңға шықты. Ұлт саясатын дұрыс жүргізуді, ұлттық тіл мәдениеттің дамуына қамқорлық жасауды, ұлттық саяси қайраткерлердің басшылық орындарында лайықты лауазымға ие болуына назар аударуды талап етті. Жастар өздерін толғандырып жүрген мәселелерді айтып қалуға тырысты [3,123-б].

Манаш Қозыбаев 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісін сырлы құбылыс деп бағаласа, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев өзінің «Ғасырлар тоғысында» атты еңбегінде: «1986 жылғы желтоқсан оқиғалары қазақ жастарының сана-сезімінің қаншалықты өскендігін көрсетеді. Олар 100 жылға жуық уақыт бойы халықты казармалық тәртіпте ұстап келген тоталитарлық жүйенің алдында бірінші болып айбылдарын жиған жоқ. Жастар бұдан әрі кез-келген ұлтқа тән ұлттық мақтаныш сезімін қорлауға жол бермейтінін өз халқының атынан ашық мәлімдеді» — деп бағалайды. Қазақтың көрнекті жазушысы, қоғам қайраткері Мұхтар Шаханов «Желтоқсан эпопеясы» атты деректі романының бірінші кітабында 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісіне баға берді. Алматыда ұлтшыл элементтер араңдатып салған оқушылар жастар тобы көшелерге шығып, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің шешіміне наразылық білдіргенін айтады. «Желтоқсан оқиғаларындағы» маңызды мәселелерді есте сақтау қажет дейді. «Ол екі бірдей жергілікті элиталарға (қазақ пен орыс) қарсы тұңғыш жаппай наразылық еді. Демонстранттар жақсы ұйымдасқан еді және өз жетекшілері ұсталғаннан кейін де орындарында қала беруі бағаланды» — деп сипаттайды [4,89-б].

Желтоқсан көтерілісі дегенде есте болатын бір нәрсе – әлемді ашса алақанында, жұмса жұдырығында ұстаған КСРО-ның ыдырауына тарихи тұрғыдан негізгі рөл атқарды. Яғни Желтоқсан көтерілісі Кеңес Одағы деп аталатын алып империяның ыдырауын жеделдеткен тарихи көтеріліс. Оны кейін 1991 жылы болған Ыстықкөл саммитінде М.С.Горбачевтің өзі мойындаған. Осы орайда, Желтоқсан құбылысын әлемдік деңгейге көтеріп, жұртшылықтың ниетін оған бұруда америкалық Хельсинки тобының еңбегі ерекше екенін айта кетуіміз керек. Бұл топ Алматы құбылысын «М.С.Горбачев билікке келгелі бері болған халық наразылығының ең бірінші және жойқын көрінісі», — деп, алғашқылардың бірі болып таныды. Сөйтіп, олар көтерілісті «тек Қазақстан ғана емес, бүкіл одақ көлеміндегі ірі тарихи құбылыс» деп атап көрсетіп, «бұл жаңа кезеңнің басталуы» деген баға беріп, мойындаған. Осылайша, Алматы желтоқсанының жаңғырығы Сумгайт, Баку, Тбилиси, Вильнюс құбылыстарына жалғанып, одақ желтоқсанына ұласты. Тіпті, республикалар ауқымынан шығып, еуразиялық сипат алды. Оның әсері әлемдік «Варшава блогына» кіретін социалистік елдердің бұдан былайғы жерде өздерінің саяси-экономикалық, әлеуметтік, ұлтаралық, сондай-ақ, шекаралық ахуалын қайта қарауына, бағалауына орасан ықпал жасады. Оның аяғы әлемдік социалистік формацияның түпкілікті күйреуіне алып келді. Желтоқсан қозғалысы үш күнмен шектелмейді. Бұл бүкіл халықтың рухани өміріне әсер етті. Ұлттық сананы қалыптастырып, ұлттық рухты өсірді.

Ұлы дала елі тарихында жастар әрқашан да ерліктің жарқын үлгісін көрсетіп, отанымыз үшін маңызды қадамдарға барған аталған екі оқиға көп ерліктің бір бөлігі ғана, жастар мемлекеттің, қоғамның маңызды бөлігі екенін осыдан ақ аңғаруымызға болады.

Жастар елін сүйіп, ел үшін қызмет еткенде ғана тәуелсіз еліміз алдыға қарай қадам басып, даму мен гүлденудің шыңына жетпек. Мемлекеттің болашағы қазіргі жастарымыздың қолында. Халқының болашағы үшін күресетін негізгі күш-жастар. Өмір бойы «алаш» ұранын көтеріп кеткен Мағжан Жұмабаевта өз өлеңінде жастарға үлкен үмітпен қарайды. Жастардың бойынан қыранның қанатындай күштілікті, таза жүрек пен ер мінезді, туған жерге деген шексіз махаббатты көреді. Соған мақтанады. Шабыттана жырлайды. «Мен жастарға сенемін» деп асқақтай сөйлейді. Бірақ біз жастар осы ақын ойын ақтап жүрміз ба? - деген сұрақ көкейде тұрады. Өлеңдегі қайраттылық, рух-жігер, табандылық, әділеттілік, бәрі-бәрі тәрбиеден бастау алады. Тәрбиелілікті көрсетеді.

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенмін! - деп

жастарды намыстылыққа, қыздарымызды атақ-абыройларына дақ түсірмеуге шақырады. Жастарды ақиқаттың ауылынан алшақтатпай, ар намысын бірінші орынға қоюға үндейді. Намыс-адам тұлғасының күзетшісі. Мағжан да әділетсіздікке қарсы шығып, ар-намысын алға қойып өмірден озбады ма... Сондықтан осындай Мағжан салып кеткен өлең жолына жастарды бағыттау үшін тәрбие керек. Алаш атын аспанға Шығарар олар бір таңда Мен жастарға сенемін- деп Мағжанның өлеңін өмірлік ұран қылып, бойымызға сіңіре едік..

Тарихқа көз тастасақ біздің аға-апаларымыз қазақ жастары Мағжанның өлеңіндегі намыс пен әділдікті ту етіп, ел үшін барын салды, жанын берді. Ендігі де біз қазақ жастары сол салынған сара жолмен жүріп Ұлы дала елі – Қазақстанның мәңгілік ел болуы үшін барымызды беруіміз керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Константин Эрлих «Собеседник» жалпыресеілік апталық газеті сұхбатынан / И.Р. Плеве, А.А. Герман, Т.С. Иларионова. «История немцев России» (МСНК-пресс, 2005).
2. Какен А. «КРЕМЛЕВСКИЙ КОЛОБРОД, или Как немцам создавали автономию. Документальное повествование.» - Астана: Фолиант, 2013.
3. Болат Шарахымбай. Желтоқсан – 1986 көтерілісіне әділдік керек. Қазақстан-ZAMAN.
4. Қозыбаев М. «Дақпырт және Шындық» Алматы, 1996 жыл – 35 бет.

ӘОЖ 93/94

АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ МҰРАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ МҮДДЕ ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚТАР

Әбубәкір Марлен Нұрланұлы

marlen_abubakir@mail.ru

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Қазақстан тарихы және әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасы,
1 курс PhD докторанты

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің Twitter-дегі парақшасында: «Бүгін – тарихи тұлға Әлихан Бөкейханның туғанына 155 жыл. Ол – халқымыздың біртуар перзенті, Алаш қозғалысының негізін қалаушы.

XX ғасыр басында Әлихан бастаған қазақ зиялылары ұлттық мүдде жолында аянбай еңбек етіп, мемлекетшілдіктің озық үлгісін көрсетті», - дей келе, - Алаш арыстарының асыл мұрасын игеру жалғаса беруге тиісті екендігін. Жалпы, тарихи зерттеулерді ұраншылдық пен даңғазасыз, таза ғылыми ұстаныммен жүргізген дұрыс» [1,1] – деп тарихшы ғалымдарымызға үлкен міндет жүктеген - жазба жариялады.